

Prof. dr hab. Ryszard A. Stefański

Wydział Prawa i Administracji

Uczelni Łazarskiego

w Warszawie

Recenzja

rozprawy doktorskiej mgr Ewy Szataniak pt. **Postępowanie w niezbędnym zakresie w procesie karnym**, Opole 2023,

Oceniając rozprawę doktorską nie sposób nie zwrócić w pierwszej kolejności uwagi na zasadność wyboru tematu, w którym ujęta powinna być podstawowa myśl przewodnia pracy naukowej, gdyż przedmiotem tego rodzaju opracowań ma być ważny z punktu widzenia teoretycznego i praktycznego problem naukowy, w zasadzie niepoddany eksploracji naukowej.

Autorka we wstępie wskazała, że zajęła postępowaniem w niezbędnym zakresie, gdyż spełnia ono ważną rolę w procesie karnym i nie zostało opracowane w formie monograficznej, a dotyczą go jedynie prace przyczynkarskie (s. 7). Argumenty te są w pełni przekonujące, a w związku z tym wybór tego tematu za przedmiot rozprawy doktorskiej zasługuje na aprobatę. Nie budzi wątpliwości, że jest atrakcyjny pod względem teoretycznym, a jednocześnie niezwykle ważny dla praktyki. Zasadne zatem było poddanie wszechstronnej analizie przepisów kodeksu postępowania karnego regulujących tę instytucję oraz poglądów w doktrynie i judykaturze.

Autorka we wstępie nie wskazała problemu naukowego, tezy (tez) i hipotezy (hipotez) badawczej, a także celów rozprawy. Niesformułowanie ich w sposób wyraźny nasuwa wątpliwości, czy zostaje spełniony ustawowy wymóg, by rozprawa doktorska stanowiła „oryginalne rozwiązanie problemu naukowego”, bowiem problemem naukowym jest kwestia sporna, zagadnienie wymagające i podlegające rozwiązaniu, rozstrzygnięciu lub wyjaśnieniu. Jego rozwiązanie ma w jakimś stopniu wzbogacić teorię. Teza zaś jest pewnym założeniem, twierdzeniem, pytaniem lub konkluzją przedmiotu badania, którą należy udowodnić, a hipoteza jest przypuszczeniem naukowym wysuniętym dla objaśnienia określonej kwestii, opartym na aktualnym stanie wiedzy. Lektura rozprawy wskazuje, że elementy te miała Autorka na uwadze, a jedynie nie wyartykułowała ich *expressis verbis* we wstępie.

Nie zostały też wprost we wstępie wymienione metody, którymi Autorka posługiwała się opracowując temat. Niemniej z rozprawy wynika, że wykorzystwała różne metody

badawcze, a mianowicie dogmatycznoprawną, teoretycznoprawą i historyczną oraz analizę orzeczeń Sądu Najwyższego i sądów apelacyjnych.

Dla komunikatywności i jasności wywodów oraz ujęcia tematu istotne znaczenie ma kompozycja rozprawy. Praca jest podzielona, oprócz wstępu i wniosków, na 8 rozdziałów dotyczących:

- zagadnień ogólnych, obejmujących pojęcie postępowania w niezbędnym zakresie, w tym kwestie terminologiczne, istotę tego postępowania oraz jego cele (rozdz. I);
- miejsca postępowania w niezbędnym zakresie w modelu postępowania przygotowawczego (rozdz. II);
- postępowania w niezbędnym zakresie w wybranych obcych ustawodawstwach karnoprosesowych, tj. niemieckim, hiszpańskim francuskim i włoskim (rozdz. III);
- ewolucji postępowania w niezbędnym zakresie w polskim procesie karnym, ograniczonej do kodeksów postępowania karnego z 1928r. i 1969r. (rozdz. IV);
- postępowania w niezbędnym zakresie w kodeksie postępowania karnego z 1997r., w szczególności jego przesłanek ogólnych (podsądności sprawcy polskim sądom karnym, istnienia stron procesowych, braku wymaganego zezwolenia na ściganie lub wniosku o ściganie pochodzącego od osoby uprawnionej, prawomocności materialnej, zawisłości sprawy, niepopelnienia czynu albo braku danych dostatecznie uzasadniających podejrzenie jego popełnienia, braku ustawowych znamion czynu zabronionego albo stanowienia przez ustawę, że sprawca nie popełnia przestępstwa, znikomej szkodliwości społecznej czynu, niepodlegania karze, śmierci podejrzanego, przedawnienia karalności, abolicji), jego przesłanek szczególnych (uzasadnionego podejrzenia popełnienia przestępstwa, wypadki niecierpiącego zwłoki, niezbędności zabezpieczenia śladów i dowodów przestępstwa przed ich utratą, zniekształceniem lub zniszczeniem, obiektywnej obawy utraty, zniekształcenia lub zniszczenia dowodów w razie niezwłocznego niepodjęcia niezbędnych czynności zmierzających do ich zabezpieczenia (rozdz. V);
- przebiegu postępowania w niezbędnym zakresie, zwłaszcza udziału stron w czynnościach postępowania w niezbędnym zakresie, niezbędności zabezpieczenia śladów i dowodów popełnienia czynu, w tym oględzin (miejsca, osoby rzeczy, zwłok), przeszukania, zatrzymania (osoby, rzeczy), przesłuchania świadków, czynności podejmowanych w postępowaniu w niezbędnym zakresie wobec osoby podejrzanej o popełnienie przestępstwa (pojęcia osoby podejrzanej, pobrania odcisków palców, dłoni stóp, czerwieni wargowej, pobrania krwi, włosów i wydzielin organizmu, pobrania wymazów śluzówki i policzków, tymczasowego zajęcia mienia ruchomego, okazania, konfrontacji, eksperymentu

procesowego, wizji lokalnej, badań przesiewowych, badania wariograficznego), przesłuchania osoby podejrzanej w charakterze podejrzanego, dokumentowania czynności procesowych w postępowaniu w niezbędnym zakresie, czasu ich przeprowadzenia tych czynności (rozd. VI);

- organów uprawnionych do przeprowadzenia w postępowaniu w niezbędnym zakresie, a mianowicie prokuratora, policji, innych organów (rozdz. VII);

- form zakończenia postępowania w niezbędnym zakresie (wszczęcia dochodzenia, przekazania sprawy prokuratorowi w celu wszczęcia śledztwa, umorzenia dochodzenia i wpisania sprawy do rejestru przestępstw, przekazania dochodzenia innym organom (rozdz. VIII).

Podział materiału na rozdziały oraz mniejsze jednostki redakcyjne jest logiczny i spójny. Jest on wyrazem dążenia Autorki do kompleksowego i wielopłaszczyznowego przedstawienia analizowanej problematyki. Przemyślany jest też wybór zagadnień, ujętych w poszczególnych rozdziałach, które są adekwatne do ich tytułu.

Trafnie Autorka w pierwszej kolejności wyjaśnia pojęcie „postępowanie w niezbędnym zakresie”, gdyż w literaturze używa się różnych określeń. Analizując je doszła do słusznego wniosku, że najlepiej istotę tej instytucji oddaje nazwa użyta w tytule rozprawy.

Wiedzę o tym postępowaniu wzbogaca prezentacja rozwiązań normatywnych w dwóch systemach prawnych, tj. germańskim (niemieckim) i romańskim (francuskim, hiszpańskim i włoskim). Wprawdzie nie są to rozważania prawnooporównawcze, gdyż Autorka nie odwołuje się do wypowiedzi w doktrynie i judykaturze tych państw, a uwzględnia jedynie przepisy regulujące to postępowania oraz pomocniczo posiłkuje się polską literaturę poświęconą postępowaniu karnemu w analizowanych państwach, lecz mimo to zawierają interesujące informacje. Prezentacja niektórych przepisów jest przedstawiona bez wymaganej precyzji. Przykładowo, wskazując niektóre uprawnienia Policji Sądowej w postępowaniu przyśpieszonym w Hiszpanii określone w art. 796 hiszpańskiej ustawy karnoprosesowej, podaje, że jej uprawnieniem jest skierowanie do odpowiedniej izby adwokackiej wniosku o wyznaczenie adwokata z urzędu (s. 48), co sugeruje, że może to uczynić w każdym wypadku, a tymczasem w myśl tego przepisu Policja Sądowa najpierw jest obowiązana poinformować osobę, której zarzuca się czyn o przysługującym jej prawie do stawienia się przed sądem w celu udziału czynności służbowej z obrońcą (ust. 2) i dopiero gdy zainteresowana strona nie wyrazi wyraźnie chęci stawienia się w asyście adwokata, Policja Sądowa zwraca się do izby adwokackiej o wyznaczenie adwokata (ust. 3).

Niedosyt budzą wnioski, które de facto są streszczeniem rozprawy.

Przechodząc do merytorycznej oceny rozprawy nie sposób nie zauważyć, że Autorka tytułowe zagadnienie przedstawiła w sposób kompleksowy i wyczerpujący nie tylko z punktu widzenia dogmatycznego, ale i praktycznego. Osadziła swe rozważania na tle dotychczasowego dorobku doktryny i judykatury. Zebrała i przestudiowała literaturę z zakresu prawa karnego procesowego wiążących się z tematem. Uwzględniała prawie kompletną literaturę poświęconą tytułowemu zagadnieniu. Bibliografia liczy 267 publikacji. Nie ma wpływu na tę ocenę pominięcie opracowań: M. Chrabkowskiego, Postępowanie w niezbędnym zakresie na wszechstronne zabezpieczenie utrwalenie materiału dowodowego [w:] Wybrane problemy procesu karnego i kryminalistyki, red. J. Kasprzak, B. Młodziejowski, Olsztyn 2010, s. 83 – 96, M. Komar-Zabłockiej, Zasady i warunki przesłuchania w trybie art. 308 § 2 k.p.k., Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego - Seria Prawnicza 2018, nr 23, 173-184.

Wyłaniające się problemy zostały przedstawione w sposób zrozumiały i przystępny. Autorka dokonała analizy wypowiedzi w literaturze i orzecznictwie, wykorzystała je umiejętnie dla zobrazowania problemów rodzących się na tle tytułowego zagadnienia. Jej stosunek do poszczególnych wypowiedzi w literaturze świadczy o znajomości problematyki.

Rozprawa jest przygotowana rzetelnie i należycie udokumentowana. Charakteryzuje się dobrym poziomem merytorycznym, jest naukową prezentacją postępowania w niezbędnym zakresie i związanych z nim problemów, przygotowaną z zachowaniem wymagań metodologicznych i językowych. Rozważania wyczerpują problematykę objętą tematem.

Poza wieloma pozytywnymi aspektami rozprawa nasuwa także krytyczne uwagi merytoryczne.

Błędne są twierdzenia Autorki, że:

- brak wniosku o ściganie pochodzącego od osoby uprawnionej, o którym mowa w art. 17§ 1 pkt 10 k.p.k. odnosi się do przestępstw względnie wnioskowych (s. 97), podczas gdy przepis ten nie zawiera takiego ograniczenia, a zatem dotyczy przestępstw zarówno bezwzględnie, jak i względnie wnioskowych;

- sformułowana w art. 17 § pkt 1 in fine k.p.k. przesłanka „ brak jest danych dostatecznie uzasadniających podejrzenie jego popełnienia” oznacza, że czynu takiego nie popełniła określona osoba, nie istnieje prawdopodobieństwo, że popełniła czyn osoba, którą się o to podejrzewa” (s. 103). Z brzmienia językowego tego zwrotu ustawowego jasno wynika, że chodzi o sytuację, gdy zebrane dowody nie pozwalają na kategoryczne stwierdzenie, czy czyn w ogóle zaistniał. Na absurdalność pojmowania przez Autorkę

tej przesłanki świadczy jej twierdzenie, że okoliczność ta „implikuje konieczność niewszczywania postępowania z uwagi na brak podstaw do ścigania i oskarżania (s.103), a przecież celem postępowania przygotowawczego jest m.in. ustalenie, czy został popełniony czyn zabroniony i czy stanowi przestępstwo (art.297 § 1 pkt 1 k.p.k.). Nie usprawiedliwia jej fakt, że taki pogląd został wyrażony w doktrynie, bowiem powinna podchodzić krytycznie do każdego poglądu. W wypadku gdy zebrane dowody nie są wystarczające do uznania, że podejrzany dopuścił się zarzucanego mu czynu, w grę wchodzi umorzenie postępowania na podstawie art.322 § 1 k.p.k. ze względu na to, że podejrzany nie popełnił zarzucanego mu przestępstwa (§ 219 pkt 2 reg. prok.).

- postanowienie o umorzeniu dochodzenia w stosunku do osoby podejrzanej podlega zatwierdzeniu przez prokuratora (s. 231), tymczasem prokurator – zgodnie z art. 325e § 2 k.p.k. – zatwierdza każde postanowienie o umorzeniu dochodzenia prowadzonego zarówno in rem, jak i in personam, a występowanie w nim osoby podejrzanej nie ma żadnego znaczenia;

- organy uprawnione do prowadzenia dochodzenia na mocy ustaw mogą występować w charakterze oskarżyciela publicznego także obok prokuratora (s. 257). W doktrynie dominuje pogląd, że prokurator działający w postępowaniu w charakterze oskarżyciela publicznego wypiera z procesu pozostałych oskarżycieli publicznych w takim zakresie, w jakim sam dokonuje czynności. Twierdzenie to znajduje uzasadnienie w treści art. 64 § 1 Prawa o prokuraturze, stanowiącego, że prokurator wykonuje czynności oskarżyciela publicznego przed wszystkimi sądami, a zatem wszystkie organy, które wyjątkowo mogą być oskarżycielami publicznymi, tracą to prawo, jeżeli prokurator sam występuje przed sądem, a nadto dualizm oskarżenia na rozprawie jest niedopuszczalny, a jedynie wyjątkowo dopuszcza go ustawa, np. w kodeksie karnym skarbowym;

- wymienienie Państwowej Straży Rybackiej wśród organów uprawnionych do prowadzenia postępowania w niezbędnym zakresie (s.259). Autorka nie podaje argumentów przemawiających za tym. Nie można takiego wniosku wyprowadzić z art.22a ust. 4 ustawy z dnia 18 kwietnia 1985 r. o rybactwie śródlądowym (Dz.U. z 2022r., poz.883), który stanowi, że Państwowa Straż Rybacka w celu realizacji zadań ustawowych, w szczególności dotyczących wykrywania i zwalczania przestępstw lub wykroczeń oraz identyfikacji osób w ramach wykonywanych czynności, jest uprawniona do uzyskiwania informacji, w tym danych osobowych, od innych służb, instytucji państwowych oraz organów władzy publicznej, w szczególności:1) gromadzonych w zbiorach danych lub rejestrach prowadzonych przez te podmioty; 2) uzyskanych w wyniku wykonywania swoich zadań

ustawowych przez te podmioty. Wprawdzie Strażnik Państwowej Straży Rybackiej jest uprawniony w wypadku uzasadnionego podejrzenia popełnienia przestępstwa do: a) legitymowania osób podejrzanych w celu ustalenia ich tożsamości, b) odebrania za pokwitowaniem ryb i przedmiotów służących do ich połowu, z tym że ryby ma przekazać za pokwitowaniem uprawnionemu do rybactwa, a przedmioty zabezpieczyć, c) przeszukiwania osób i pomieszczeń na zasadach określonych w Kodeksie postępowania karnego w celu znalezienia przedmiotów mogących stanowić dowód sprawie lub podlegających przepadkowi, d) doprowadzenia do najbliższego komisariatu lub posterunku Policji osób, w stosunku do których zachodzi uzasadniona potrzeba podjęcia dalszych czynności wyjaśniających(art. 23 pkt 4 tej ustawy), lecz nie można z nich wyciągać wniosku, że jest organem uprawnionym do prowadzenia dochodzenia;

- postępowanie w niezbędnym zakresie może zakończyć się wnioskiem do prokuratora o wszczęcie śledztwa (s. 261).Taki skutek wywołuje dopiero wydanie przez prokuratora postanowienia wszczęciu śledztwa.

W niektórych rozważaniach znalazły się pewne nieścisłości. Autorka, odsyłając do immunitetów, w tym prokuratorskiego powołała art. 54 ust. 1 nieobowiązującej ustawy o prokuraturze. (s.97). Wskazując przesłanki zatrzymania osoby podejrzanej pominęła obawę jego ucieczki (art. 244 § 1 k.p.k.) oraz omawiając przesłanki zatrzymania osoby podejrzanej, która popełniła przestępstwo na szkodę osoby wspólnie zamieszkującej, podała przesłanki fakultatywnego jej zatrzymania, a w nawiasie wymieniła art. 244 § 1a i 1b k.p.k. (s. 166), co sugeruje, że w obu tych przepisach są one takie same. Tymczasem w art. 244 § 1b k.p.k. chodzi o osobę podejrzaną, która popełniła przestępstwo na szkodę osoby wspólnie zamieszkującej przy użyciu broni palnej, noża lub innego niebezpiecznego przedmiotu oraz jest ono obligatoryjne.

Autorka dopuszcza konfrontację specjalisty, jednocześnie zaznaczając, że czynność ta dotyczy osób przesłuchanych. Specjalista – zgodnie z art.205 § 1 k.p.k. – wykonuje czynności techniczne podczas oględzin, przesłuchania przy użyciu urządzeń technicznych umożliwiających przeprowadzenie tej czynności na odległość, eksperymentu, ekspertyzy, zatrzymania rzeczy lub przeszukania. W razie potrzeby można przesłuchiwać specjalistę w charakterze świadka(art. 206 § 2 k.p.k.).Dopiero wówczas może być on konfrontowany, ale jako świadek.

Autorka nie poradziła sobie z prawidłowym powoływaniem przepisów kodeksu postępowania karnego z 1928r., których numeracja zmieniała się wraz z kolejnym ogłoszeniem jego tekstu jednolitego. Informując o dochodzeniu przedśledczym wskazała

art. 243 § 1 k.p.k. w pierwotnym brzmieniu oraz art. 245(8) k.p.k. tj. z 1950r. (s.72). Niepodanie, o jaki tekst jednolity chodzi doprowadziło do ograniczenia komunikatywności powoływanych przepisów. Przykładowo został poddany art. 299 k.p.k. z 1928r. jako regulujący odczytanie protokołu. Tymczasem w pierwotnej wersji przepis ten stanowi o wzywaniu przez prezesa sądu świadków i biegłych oraz sprowadzania innych dowodów. W przypisie został podany też art.256 k.p.k. z 1928r., który też nie reguluje tej kwestii.

Wskazane wyżej krytyczne uwagi dotyczące warstwy merytorycznej w istotnym stopniu obniżają wartość pracy, lecz nie mogą przysłonić jej walorów. Dokonując bowiem generalnej oceny rozprawy trzeba mieć na uwadze i jedne i drugie spostrzeżenia, gdyż tylko wówczas ocena może być obiektywna.

Oceniając całość rozprawy należy podkreślić, że zasługuje na pozytywną ocenę ze względu na swą zawartość informacyjną, opartą na bogatej bazie źródłowej, rzetelność i obiektywność wywodów. Stanowi interesujące podsumowanie dotychczasowego dorobku dotyczącego tytułowego zagadnienia i wnosi do niego wiele interesujących uwag.

Oceniana praca stanowi oryginalne rozwiązanie przez Autorkę zagadnienia naukowego oraz wykazuje jej ogólną wiedzę teoretyczną w zakresie prawa karnego procesowego i umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

Stwierdzam, że spełnia ona wymagania określone w art. 13 ust. 1 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. z 2017 r., poz. 1789 ze zm.) w zw. z art. 179 ust. 1 ustawy z dnia 3 lipca 2018 r. przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2018 r., poz. 1669).

Warszawa, dnia 9 czerwca 2023r.

Prof. dr hab. Ryszard A. Stefański

